

התנועה

התנועה החדשה והמסורה

התנועה החדשה והמסורה

התנועה החדשה והמסורה

תמוז תשכ"ד, חוברת ה

תוכן העניינים

מאמרים ומחקרים

עמוד

- 369 רבי דוד ילין — חוקר המקרא ופרשנו — י. א. זיידמן
- 382 בעיית הקריאה והוראתה — שמואל נבון
- 393 «מה שאיוואן יודע וג'וני אינו יודע» — א. ס. פרייזן
- 401 הרכבת מערכת השיעורים בביה"ס התיכון — ד"ר אליעזר כגן

בעתונות הפיראטוגית בעולם — ליקט, תירגם ועיבד מרדכי חלוי

- 114 החינוך היסודי והתלמיד המחונן מבחינה אקאדמית — ד. ס. סנדרס

החינוך בתפוצות

- 422 הפורשים והאדישים ביהדות אמריקה הצפונית והדרומית — פרופ' משה דיוויס
- 426 המחלקה לחינוך ותרבות בגולה ושליחיה בתפוצות — מרדכי מיבלום
- 430 מגמות ודפוסים חדשים בחיי היהודים באמריקה — בצלאל שרמן
- מכתבי מורים: עוד דברים על ביה"ס האינטגרלי בארצות
- 436 אמריקה הדרומית — נפתלי יעקב הבר
- על יסוד מרכזים של תרבות ישראלית בתפוצות —
- 137 מריס רייטר-צדק
- 439 שמואל (סס) קמינקר ז"ל — כרמלה אביגל-עמיר
- 440 בשולי הדברים

ביקורת ספרים

- המנהל בבית ספרו" לברגסון-מלמד / ד"ר א. מנצ'ר: «גדולי חינוך בעמנו לצ. שרפשטיין /
- מרדכי חלוי: «הבישרון ובעיותיו» לפרופ' באומגרטן-טראמר / חיים אורמילאן: «אדרת
- 441 אליהו» לא. ש. שטיין / יוסף שהילבן: ארכיון הסתדרות המורים

מה שאיוואן יודע וג'וני אינו יודע"

מאת ארתור ס. טרייס הצעיר

הוצאת "בית רנדום" ניו יורק, 1961. 214 עמודים

ליקט, תירגם ועיבד מרדכי הלוי

נות של בית הספר. אם לדון על ספרי הלימוד מבחינת צורתם החיצונית, אין הרוסים מושכים את העין ביותר: הדפוס, הנייר, הציורים, וכדו-מה צדדים אינם מן המשובח בהשוואה לאמריקנים. לא כן בתוכנם. הילד הרוסי נדרש להגיע לידי יכולת של קריאה בחומר בעל קושי ממוצע בסוף שנת לימודיו הרביעית, ומן השנה החמישית ומעלה הוא מוצא במקראתו אך ורק ליקוטים מחשובי הסופרים. התחלת לימוד הקריאה היא לפי השיטה הפונויטית: אותיות, הברות וחיבורי מלים, משפטים וסעיפים קצרים. במקראה של השנה הראשונה נמצאים 130 קטעים הכוללים 2000 מלים. בשנה השנייה ניתנים במקראה 165 קטעים ובהם 4000 מלים. ספר הקריאה בשנה השלישית הוא בן 380 עמוד, והמילון שלו כולל 7000-8000 מלים. בשנה הרביעית מצטמצם מספר הקטעים, אך גדלם עולה והם כוללים יחדיו 10.000 מלים. מבחינה זו בלבד נופלת המקראה האמריקאית בהרבה מאחותה הרוסית, שכן אין היא כוללת יותר מ-300 עד 400 מלים בשנה בלבד, ובסוף ארבע שנות הלימודים הראשונות אין מילון-בן מגיע ליותר מ-1800 מלים. על סיבות הפער הזה נעמוד להלן. ואשר לתוכן, הרי גותנת המקראה הרוסית מקום לא מועט להטפה קומוניסטית החל משנה א', אך התוכן הוא תמיד רציני, מגרה ומעניין, והעיקר, שתמיד מופיעים ליקוטי ספרות בעלי ערך מעטם של סופרים מוכרים. בשנה א' אנו מוצאים תמונה גדולה של לנין, ומסביב לה סיפורים על חייו; סיפור על אחוזה של אחד עשיר, ששמר את זכות המשחק בגנו רק לבני משפחתו, והנה באה המהפכה והפכה את הנחלה לבית יתומים, ועשרות ילדים נהנים מן העושר. הרי לפניך דוגמאות של אינדוקטרי-נאציה חברתית, אך היא וכן עניני מוסר ונימוסים אחרים ניתנים בצורת סיפורים המושכים את הלב. בשנה ב' אנו מוצאים חומר על המהפכה, על

מטרת המחקר, לפי דברי המחבר בפתח הספר, היא להשוות את ספרי הלימוד במספר מקצועות הנלמדים בבתי הספר הרוסים עם הספרים הנהוגים בבתי הספר בארצות הברית באותן שנות הלימודים. הממצאים מוכיחים, לדעתו, את עליונותם של הראשונים. אתגר הטכנולוגיה הרוסית עורר את המחנך האמריקאי לפשפש בדרכיו כדי לעצור את התגברותה של ההשפעה הקומוניסטית בעולם. הוכח, כי במקצועות הטכנולוגיים, כגון כימיה, מתמטיקה ופיזיקה יד החינוך הרוסי היא על העליונה. עם זאת התנחמו רבים ואמרו, כי בשטח הלימודים ההומאניים עולים בתי הספר האמריקנים. ואת הרושם הזה מנסה המחבר להפריך על ידי עיון והשוואה בספרי הלימוד ובתכניות הלימודים בחמישה שטחים: בקריאה, בספרות, בלשונות זרות, בהיסטוריה ובגיאוגרפיה. לכל אחד מהם הוא מקדיש פרק מיוחד, ולבסוף הוא מביא מסקנות והצעות.

פרק א'

המקראות והוראת הקריאה בבתי הספר הרוסים והאמריקנים

תכנית הקריאה היא עמוד התווך של כל מערכת חינוך, שכן אין לך מקצוע, שהצלחתו אינה תלויה במיומנות זו, ולפיכך צריכה יכולת זו להגיע לידי הישגים של ממש בשנים הראשונות ובמהירות האפשרית. מתוך כך בא המחבר להשוות וזאת את הנוהג בשטח זה בארבע השנים הראשו-

הערת המערכת: גם מדינה זעירה כישראל יש לה ללימוד הרבה מהשוואה זאת של שתי מדינות הענק. נעשו אצלנו נסיונות ראשונים בחקר המטרות, התכניות וההישגים של בתי הספר, אך ספרי הלימוד נשארו שדה הפקר, והרי הם הם צינור דאשון למסירת ידיעות, ואנו רחוקים עוד מהסקת מסקנות. יש כאן אתגר גלוי לחוקר ולמתנד, ושערי "החינוך" פתוחים בפניהם.

הרי זה בא להם הודות לקריאה נוספת בספרים מחוץ לכיתה בהשפעת הורים ומורים. בסוף הפ- רק נותן המחבר דוגמאות משוות של תוכן ספרי הלימוד בשתי המדינות אלו מול אלה בארבע שנות הלימוד הראשונות.

פרק ב'

הספרות בבתי הספר הרוסיים והאמריקנים

רבה חשיבותה של הקניית הידיעה בספרות העם וטיפול חבתה, שכן הכרת היצירות המעו- לות מביאה לידי הנאה והבנה יתירה בלשון האם, מטפחת רגישות ליופי ושיפוט שקול בשטחי תרבות אחרים. אם ראינו, כי בארבע שנות הלימו- דים הראשונות כוללים כבר ספרי הלימוד הרוסים ליקוטי ספרות, הרי אין כוונתם שם אלא להרגיל את התלמיד לקריאה רצינית, ואילו לימוד הספ- רות ממש מתחיל בשנה ה' ונמשך עד שנה י' (עד בכלל). המקראה של שנה ה' היא בת שלושה מדורים: פולקלור, ספרות שלפני המהפכה ויצי- רות שלאחריה. למדור השני ניתנו רוב הפרקים. נוסף על אלה ניתנים כאן מאמרים הדנים על צורות הכתיבה הספרותית, כגון: תיאור, סיפור, דיאלוג, דימוי ועוד. במקראה של שנה ו' יש שני מדורים עיקריים: הראשון, שאיננו גדול (25 עמודים), הוא אוסף של סיפורי עם דיון על היצירה העממית, והשני, הגדול בכמותו, (225 עמודים), מוקדש כולו לחמישה מגדולי הסופרים הרוסיים: קרילוב, פושקין, לרמונטוב, גוגול וטורגיניב. לפני הפרק הנבחר ניתן תיאור ביאו- גראפי של הסופר, ולאחריו הסבר ממצה על תוכן היצירות. במקראות האמריקניות הנהוגות בשתי שנים אלו אנו מוצאים התרחבות כלשהי באוצר המילולי עד כדי 2000—3000 מלים (קטן בהרבה מן המילון במקראה הרוסית בשנה ב'), ויש ספרי לימוד הנותנים ביאורי המלים הקשות בסוף הספר. ואשר לתוכן — ניכר שיפור מה, אבל רובו ככולו עודנו חסר טעם. הסופרים הם בעיקר סופרי ילדים, ומתוך שאין כאן ספרות של ממש, אין גם מקום לדיון בתורת הספרות. שנה ז' ברוסיה מוקדשת לסופרים סובייטיים (גורק, מאיאקובסקי) וסופרי המאה ה-19 (טולסטוי,

הצבא ועל תופעות של גבורה, ושוב פרקי ספרות של סופרים כמו טולסטוי, טשיכוב, פושקין, לר- מונטוב, ועוד. נוספים על אלה סיפורי עם על חיות ובהמות בית. בשנה ג' מחולק הספר לשלושה מדורים: לספרות, להיסטוריה ולגיאוגרפיה-ביאו- לוגיה. בחלק הראשון — ספרות של ממש, בשני — מאורעות חשובים בתולדות העם, ובשלישי — ביאוגרפיות של תיירים וממציאים שונים. ולבסוף, בשנה ד', ניתנות, נוסף לספרות מעולה, גם ביאוגרפיות של חשובי הסופרים.

ומה בספרי הקריאה האמריקנים באותן הש- נים? לכאורה אין המצב ניתן לחקירה של ממש, שכן אין בארצות הברית ספר לימוד אחד המצווה ועומד מטעם הממשלה, וכל בית ספר, ועל כל פנים מערכת של חינוך בעיר או במדינה, רשאי להשתמש בסריה של ספרי קריאה מכל אשר יבחר, ובכל זאת דומים הם זה לזה הן מצד תכנם והן מצד האוצר המילולי, שהם מבוס- סים עליהם. קודם כל היסוד המילולי: הוא הולך בעקבות הרשימות של המלים הבסיסיות, שחוב- רו על ידי מחנכים שונים, כמו תורנדייק, גייטס וחבריהם; שנית, לימוד הקריאה של מלים שלמות, שיש לקבען בזכרון, מחייב חזרות בלתי פוסקות, ויש עמודים שלמים שאין אתה מוצא בהן אפילו מלה חדשה אחת. ואשר לתוכן, הרי הוא צריך לפי התיאוריה החינוכית להיות קרוב לסביבה הבלתי אמצעית וילדותי ביותר, ללא מאורעות חשובים. ספרי הלימוד מופיעים בסר- יות הנמשכות מכיתה א' עד כיתה ו' וגם ח', והחומר הספרותי דל ומשעמם, ומה שיש בו מן החינוך לאהבת הזולת, להורים ולחי, לאומץ ולמסירות, נמסר בדרך מלאכותית, שאין בה משום תענוג ומשיכה לקריאה. אין בהם חומר לעורר נאמנות לחיים של דימוקראטיה, לחיים של חופש, לאהבת המולדת, להערכת יפיה ועשרה, וכדומה. החומר האינפורמטיבי בשנים הרא- שונות הוא זעום, ואין לתת לו ביטוי בגבול המספר המצער של 1500 מלים, והמעט הניתן עוסק באינדיאנים וב"קאבוויס" ואינו מוסיף הר- בה על הידיעות, שהילדים רוכשים להם מן הטל- וויזיה. ואם אנו מוצאים ילדים המגיעים לידי הישגים ניכרים ביכולת הקריאה למרות הכול,

למסור תכנם של מחזות שהצליחו בזמן האחרון בברודוויי או בטלביזיה וברדיו. תופעה מוזרה היא למצוא יצירות נודעות נתונות בשינויים כפי שהותאמו לצרכי רדיו (משל הולמס ומרק טוויין). אם ישאל מי: היכן מקומם של הסופרים האמריקאנים במקראות אלו? התשובה היא כי רק מיעוטם מיוצג בהם — ושלא כהלכה. והוא הדין לגבי הספרות האנגלית העולמית. אין לומר שהיא מוזנחת כולה, אלא שתלקה מצער ודל: לעתים רחוקות נמצא ספר המקדיש 5% ליצירות של המאה ה-18 ויותר מ-30% למאה ה-19, שכן ההדגשה היא לרוב ליצירות של המאה ה-20, ולדאבוננו לא לחשובות שבהן.

עד כאן על מקומה של ספרות בבית הספר התיכון הצעיר, ומה בדבר בית הספר התיכון הגבוה? בדו"ח, שנתפרסם מטעם המשרד לחינוך של הממשלה בשנת 1958 על תכניות הלימוד ב-44 מדינות, אנו מוצאים, כי ב-60% מבתי הספר מלמדים ספרות מסביב לצורות ספרותיות וב-27% מהם מסביב למחבר, התקופות או התפתחות כרונולוגית. ההבדל העיקרי בין הלימוד ברוסיה ובאמריקה הוא בזה, כי בראשונה לומד התלמיד על סופריו הגדולים בסדר ואילו בשניה הוא לומד שורה של סיפורים, שירים, מחזות ונובילות בערבוביה של תקופות. גם אם ייחנה מנובילה של ג'ורג' אליוט או מדראמה של שקספיר, לא ילמד הרבה על מהותה של הדרמה בתקופת אלישבע ולא על הנובילה בזמנה של ויקטוריה. רק בשנה ה-11 מתחילים התלמידים ללמוד ספרות אמריקאית, אך בשנה שלאחריה יורד הלימוד ברובו מעל הפרק. וגורלה של ספרות עולמית עוד גרוע מזו. וגם אם נחבר יחדיו את הזמן המוקדש לספרות אמריקאית ואנגלית, ייצא, כי אנו מנסים לתת בשנה אחת את אשר ניתן ברוסיה במשך שלוש שנים. מורה מוצלח יכול להשפיע על תלמידים פה ושם לקרוב לספרות לאהבה אותה, אבל רוב המסיימים, כשהם עוזבים את ספסל לימודיהם לאחר הקורסים הכולים בספרות, אינם זוכרים שוב לא את הסופרים ולא את ספריהם. ברוסיה נדרשים התלמידים לקרוא שנה שנה לפחות 30 ספר (ויש הקוראים עד 150, והממוצע הוא 100), וברשימת הספרים

צי"חוב וניקרוסוב), והספר מכיל גם מאמרים על טיפוסי ספרות, כגון: הומור וסטירה. בשנים שלאחרי כן, ח', ט' ו-י' — מקבלים התלמידים סקירה מקיפה על הספרות הרוסית מתחילתה עד ימינו אלה. בשנה ח' קוראים באנתולוגיה (בת 660 עמוד) ששמה, "הספרות הרוסית". היא כוללת מדור על הספרות העתיקה (25 עמוד), על ספרות המאה ה-18 (42 עמוד) ועל ספרות המאה ה-19 (580 עמוד). נוסף לזה לומדים בספר מישנה בן 300 עמודים על סופרים וזרמים ספרותיים, עם שאלות לאחר כל פרק, ומן התלמידים נדרשת שליטה בכל החומר הרב. בשנה ט' מוסיפים אחדים מספרות העולם (גטה ושקספיר) ומספרות התקופה 1850—1900. נוסף עוד ספר בן 340 עמוד על הזרמים השונים והשפעתם על הספרות. בשנה י' נלמדת הספרות של המאה ה-20 באנתולוגיה, ונוסף להן ספר בן 400 עמוד על תולדות הספרות במאה זו. מכאן כי לאחר שנה י' קולט התלמיד הסוביטי ידיעות יסודיות בספרות עמו ובלשונה. על מידת היסודיות של הלימוד יש לדון מן העובדה, שהמורים נדרשים להקדיש בכיתה ט' 14 שעות לדיון בספרו של טורגיניב, "אבות ובנים", ו-28 שעות לספרו של טולסטוי, "מלחמה ושלום".

בספרי הלימוד האמריקאנים של כיתות בית הספר התיכון הצעיר אנו מוצאים מצב של תוהו: יש בהם מעט מאוד מן העידית שבספרות, מעט מן הבינונית, והרבה ממה שאין לכנותו בשם ספרות כל עיקר. בדרך כלל אין הם אנתולוגיות כלל, כי אם מקראות רגילות ללימוד קריאה ולא ספרות. דבר זה ניכר בקלות מסידור החומר שבהם: אם הוא מסודר לפי סופרים, או צורות ספרות, או לפי תקופות ספרותיות, הרי זו אנתולוגיה. ואם הסידור הוא לפי נושא כללי, כגון הרפתקאות, אישים חשובים, סיפורים על חיות, הרי זו קריאה סתם. במקרה האחרון מחפש המחבר את החומר המתאים לנושא בכל מקום שהוא מוצא, ויצירות נבנות ערך אינן תמיד תואמות את צרכיו. בספרי קריאה אלה עדיין שלטת התיאוריה, כי בבית הספר יש ללמד על חיי יום יום, ועל כן תופשים בהם מקום ענייני אספורט, דברי צחוק, ועוד. בדרמה, למשל, הנטיה היא

לקוות להצלחה רבה מזו בקולג'ים אבל גם שם נמשך הלימוד לא יותר משנתיים.

אין צורך להעמיק חקור כדי להוכיח בעליו-נותה של רוסיה בשטח זה. שם לומדים שפה זרה לא 25% כי אם כל מאת האחוזים, כי לימוד זה הוא חובה על הכל, ולא שנתיים כי אם שש שנים מלאות — החל מכיתה ה'. יכול התלמיד לבחור באחת משלוש השפות המוכרות: אנ-גלית, גרמנית וצרפתית, והחלוקה לפי הבחירה היא בסדר זה: אנגלית — 45%, גרמנית — 35%, וצרפתית — 20%. ספר הלימוד מתחיל כאחד בתרגילי קריאה, כתיבה ודקדוק מתוך שימת לב למבטא הנכון ולשיחה בכיתה. בסוף שנה ראשונה הם רוכשים להם ידיעה ב-400 מלים (יותר מן הרכוש המילולי בלשון האם במקראה אמריקנית בשנה א'). בהוראת האנגלית לימוד הקריאה הוא לפי השיטה הפוניטית, והתל-מיד נדרש להשתלט על 26 אותיותיה ו-44 הגאיה במשך השנה הראשונה. וחשוב ביותר הוא, כי החומר הלימודי הוא מענין ועולה מבחינה ספרו-תית משנה לשנה. בשנה ט', למשל, לומדים בגרמנית חומר משל גטה, שילר והיינה, בצרפ-תית — משל הוגו, בלזק, זולה ופרנס, ובאנגלית — משל אליוט, שקספיר ודיקנס. מכאן שבשטח של שפה זרה לומדים התלמידים הרוסים יותר על ספרות אנגלית מאשר בבית הספר היסודי באמריקה. המחבר מביא דוגמאות רבות מן החו-מר הנלמד — ותוהו, אם היו יכולים תלמידים אמריקאנים להתמצא בו לאחר שנים מעטות של לימוד. כך ברוסיה, ואילו באירופה לומדים לא שפה זרה אחת, כי אם שתיים, ופעמים גם יותר. ועוד זאת, לימוד הלשון קשור בספר לימוד ואילו באמריקה מקובל להדגיש את השיחה בשנים הראשונות. אמנם טרם הוברר לאיזו שיטה הית-רון, אך חולשתה של אמריקה היא קודם כל בעצם התכנית ורק אחר כך באה שיטה. בשנים האחרונות נשמעה תביעה להרחיב את מסגרת השפות הזרות בבתי הספר, ויש דורשים להתחיל בהן כבר בבית הספר היסודי, אך ההתקדמות עודנה איטית ביותר. אחת הדרכים להיטיב את המצב היא בידי בתי הספר העליונים: אילו היו הקולג'ים והאוניברסיטאות קובעים את ידיעת

תרגומים מן הספרות האנגלית, וכמה מאלה אינם קלים לקריאה לילד האמריקאני הדובר אנגלית, שכן רכושו המילולי בגיל מסויים אינו מאפשר לו זאת. לשמחתנו קוראים תלמידי בית הספר התיכון האמריקאי הרבה מחוץ לכיתה, והחומר משובח מהניתן בספר הלימוד, אבל אילו היה נלמד בכיתה, היה ערכו רב יותר. ועוד זאת. התל-מידים ברובם אינם מסוגלים לבחור בטוב משום שלא הוכנו לכך כראוי.

גם בסופו של פרק זה מביא המחבר לשם השוואה תכניות הלימוד בספרות בשתי המדינות.

פרק ג'

שפות זרות בבתי הספר הרוסים והאמריקנים

בשטח השפות הזרות ירוד המצב באמריקה לאין ערוך בהשוואה עם רוסיה ועם ארצות אירו-פה: הסיבות ידועות, אך אין לקבלן כגזירה משמים. ארצות הברית נתונה בכידור לשוני, שכן רוב הציבור יכול לחיות בה את מרבית שנותיו — אם לא את כולן — מבלי להיזקק ללשון אחרת, ומבלי שמוע איש מדבר או משת-מש בה בכתב. משום מה נראה לאיש אמריקה כדבר טבעי, שילמדו אחרים את הלשון האנגלית, ולא שדוברי אנגלית ילמדו שפה אחרת. דרך אחרת לדון על המצב היא להשוות מספרי הלומ-דים כיום מול המספרים הקודמים. אם כך נעשה, נמצא, כי הירידה הגדולה ביותר חלה בנוגע ללשון הלטינית: בשנת 1910 למדו 49% מתל-מידי בית הספר התיכון באמריקה, וכיום — פחות מ-8%. אולם מצבן של השפות החיות אינו שונה הרבה לטובה. באותה שנה למדו גרמ-נית 24%, וכיום פחות מ-2%. צרפתית למדו בשנת 1922 15%, וכיום — רק 6%. ואפילו ספרדית, שזכתה באותה שנה ל-11%, ירדה כיום ל-9%. ואשר לאיטלקית או רוסית או כל לשון אחרת, אין להן אחיזה הראויה לציון. ובסך הכול למדו בשנת 1910 שפות זרות 84% מתלמידי בית הספר התיכון, ועתה — פחות מ-25%. גרוע מזה, ש-90% מן הלומדים מסתפקים בשתי שנים, ורק 3% ממשיכים ללמוד שנה או שנתיים נוספות עד כדי הגיעם להישגים כלשהם. יכולנו

מצרים, פרס, הודו וסין העתיקות בפרטות יתרה. אחרי כן לומדים על יוון. מקום נרחב ניתן להתפתחות התרבות הים-תיכונית, לתיאטרון היווני, למשחקים האולימפיים, לפיסול ולארכיטקטורה, ועוד ועוד. בסוף שנה ו' לומדים על רומי מתחילתה עד נפילתה מתוך שימת לב לאישיה הראשיים. באותה שנה מופיע ספר חדש, "תולדות ימי הבינים" — והוא נלמד גם במשך שנה ז'. הלימוד מקיף את ההתפתחות התרבותית ואת ההתקדמות הטכנולוגית מתוך שימת לב לגיבורי הרוח בתולדות העמים, כגון: דנטה, פטררקו, רפאל ודה-וינצ'י, לותר וסרוונטיס, קופרניקוס וגליליאו ושקספיר. שלוש שנים ניתנות להיסטוריה של ימי הבינים והרנסנס, והלימוד הוא מתוך עומק ושלמות. בשנים ח'-ט' לומדים את תולדות התקופה המודרנית בספר בן שני חלקים הנקרא, "ההיסטוריה החדשה". בשנים ח'-י' נוסף ספר בן שלושה חלקים ללימוד, "תולדות רוסיה המועצתית". הסקירה מוכיחה כי תכנית ההיסטוריה בבתי הספר ברוסיה נמשכת ללא הפסק מן השנה ג' עד שנה י'; יותר משלוש שנים מקדישים שם ללימוד ההיסטוריה של עצמם, ונוסף לכך הם גותנים ארבע שנות לימוד להיסטוריה של עמי העולם לשלוש תקופותיה. נעניין עכשיו במצב המקצוע הזה באמריקה. כמו בספרות כן בהיסטוריה אין באמריקה אמת מידה אחידה למקצוע ההיסטוריה בכל בתי-הספר, ועם זאת ניכרת תבנית משותפת הנותנת מקום להכללות. כאן מודגש בזמננו המושג של לימודי החברה, שכוונתו לתת לתלמידים תפישה של החיים הסובבים אותם ורגישות למתהווה בהווה, והתוצאה היתה רפיון, אם לא הזנחה גמורה בשטח ההיסטוריה. אין לומר כי ההיסטוריה אינה נלמדת כלל, אלא שהיא מהווה חלק של לימודי החברה ללא פרצוף עצמאי. לומדים על אזרחות, על המאורעות השוטפים, על בעיות הדימוקראטיה, ולפעמים בצירוף עם כתיבת הארץ, ואין השותפות עולה יפה לשני המקצועות. כדי לעמוד על ירידת ההיסטוריה בבתי הספר בימינו נשווה את ההצעות ללימוד מקצוע זה של שתי ועדות בנות עשרה אנשים שנתמנו בתקופות שונות על ידי החברה הארצית לחינוך, האחת בשנת 1892

השפה הזרה כאחת מדרישות הכניסה, היה זה דאי מועיל הרבה, אך לפי שעה גילה המחקר בנידון זה בשנת 1958, כי מתוך 1005 מוסדות מוכרים כגון אלה תבעו ידיעות בשפות זרות רק 23.1% עד 28.3%. ומחקר נוסף לאחר שנתים מצא עלייה מועטת מאד, ועדיין שני שלישים מן האוניברסיטאות והקולגים מתעלמים מכך.

פרק ד'

היסטוריה בבתי הספר הרוסים והאמריקנים

היסטוריה היא אחד השטחים החשובים בידע האנושי, שכן אין להכיר את התקופה בה אנו חיים מבלי שנשווה אותה לדורות הקודמים. במה דומים אנו ובמה אנו שונים מן העבר? רק אם נעמוד על כך נלמד על רשעותה של העריצות, וכנגדה, על חשיבותו של החופש הדימוקראטי, וכל הממעיט בלימוד ההיסטוריה נמצא חותר תחת קיום עמו. והנה הרוסים מכירים בערכו של המקצוע ומשתמשים בו כדי לחזק את ההשקפה הקומוניסטית. תחילת לימוד ההיסטוריה בשנה ג', ושליש מלא של תוכן המקראה של שנה זו מוקדש לו (20 אלף מלים). הספר מתאר את המאורעות המכריעים בתולדות רוסיה, כגון: חיי העמים הסלאביים, שעבוד הטאטארים, מלחמת 1812, מהפכת 1917, ועוד מומנטים חשובים, כולל התקופה שלאחר מלחמת העולם האחרונה; הסיפורים על הגנרלים המפורסמים, נבסקי וסו-בורוב וחבריהם; יסודן של הערים מוסקבה ופטרבורג, גבורה עילאית כמצור סטלינגרד — באים כפרקי ספרות הלקוחים מיצירותיהם של סופרי רוסיה המהוללים. משנה ד' ואילך נלמדת ההיסטוריה כמקצוע נפרד. בשנה ד' משתמשים בספר, "תולדות מועצת הסובייטים" (בן 150 עמודים ו-27 אלף מלים בערך), הנותן קיצור של תולדות האומה מתחילתה עד ימינו. סגנון הספר הוא אמנם פורמאלי, אך עם זאת הוא דראמאטי ומלא חיים. משנה ה' ואילך מתרחבת המסגרת בשני כיוונים: מצד אחד היא כוללת את תולדות הציביליזאציה האנושית, ומצד שני ידיעה מקיפה של ההיסטוריה הרוסית. בשנים ה' וחלק של לומדים מן הספר, "תולדות העולם העתיק" על

והשניה בשנת 1913, וכל אחת מהן השפיעה בשעתה על מהלך הדברים בחינוך באמריקה. גם תוכניתה של הוועדה הראשונה אינה מקיפה, אך לפיה יש ללמד היסטוריה בכל אחת מ-7 תות זי"ב. ואילו בתוכנית הוועדה השניה יש שנים, שאין ההיסטוריה נלמדת בהן כלל, ויש שהיא באה כחלק של לימודי החברה בצורה זו או אחרת. מכל מקום משש השנים בבית הספר התיכון-הצעיר והגבוה מקדישים רק בשלוש שנים זמן להיסטוריה כמקצוע נפרד, ומהן רק שנה אחת לתולדות העולם. לפי מצב הדברים יכול תלמיד לסיים את חוק לימודיו מבלי ללמוד כלום על היסטוריה עולמית. אמנם בהרבה מקומות ניתן בשנה העשירית קורס, שהוא מעין סקירה כללית ושטחית על תולדות העולם מאפלטון ועד ימינו. בזה רוצים לתפוס בשנה אחת מה שהרוסים נותנים שנים אחדות. כך, למשל, לומד התלמיד הרוסי את העולם העתיק שנה שלמה, ותברו האמריקאי — רק חודש אחד; ואם תתקפהו צינה יום או יומיים, עלול הוא לדלג על תולדות יוון, ואם תימשך מחלתו שבוע או יותר, יפסיד את העולם העתיק כולו. ועוד זאת. שלוש השנים המוקדשות להיסטוריה הן לסירוגין, ואין בהן כדי רציפות אחת, כפי שהדבר נעשה ברוסיה. אמנם הילד האמריקני לומד היסטוריה גם בבית הספר היסודי, לפעמים משנת ד', אך לימוד זה נפגם על ידי ערבוב פרשיות של גיאוגרפיה והיסטוריה כנ"ל. ולבסוף — הבעיה הלשונית, שדובר עליה בפרק על הקריאה: מתוך שהאוצר המילולי של תלמידי כיתה ד' הוא מצומצם בגבול אלף מלים, קשה למצוא ספר לימוד מתאים. אם החומר הוא בעל משמעות, אין לשונו מובנת, ואם הלשון קלה, החומר הוא דל וחסר תוכן. מתוך כל האמור קשה יהיה להחליט כי הוראת ההיסטוריה באמריקה נעשית ברמה הרצויה.

בתום הפרק נמצאות דוגמאות של תכניות לימוד היסטוריה הנהוגות ברוסיה.

פרק ה' גיאוגרפיה

לימוד יסודי של גיאוגרפיה חשוב גם בפני עצמו וגם כמכשיר לתפיסת מקצועות אחרים.

אך למעשה אין כמותו מקצוע מוזנת, ובאותה שעה נוהגים ברוסיה יחס של כובד ראש במקצוע זה. שם מתחילים את הוראת הגיאוגרפיה בשנה ד', והיא נמשכת ללא הפסק שש שנים רציפות. בארבע שנות הלימודים הראשונות לומדים גיאוגרפיה פיסית, ובשנתיים האחרונות, גיאוגרפיה כללית. כבר בשנה ג' בא התלמיד הרוסי במגע עם עובדות גיאוגרפיות, וחלק הגון במקראה של אותה שנה נקרא גיאוגרפיה ומדעי הטבע. הלימוד מתוך ספר לימוד מיוחד מתחיל בכיתה ד' ונמשך עד כיתה ט'. התכנית כללית, מקיפה, מאורגנת ומתוכננת. יש כאן ידיעות בגיאוגרפיה פיסית של רוסיה, חבליה, חלקיה ומדינותיה ושל העולם כולו על יבשותיו, חלקיו ונופיו, וכן גם גיאוגרפיה מדינית וכלכלית. אין האינדוקטרי-נאציה הקומוניסטית חסרה גם בלימוד האובייקטיבי של המקצוע. ההסבר הוא טנדנציוזי, אך גוף העובדות אינו מוזיף. על כל פנים אין להכחיש את העובדה, כי תכנית הגיאוגרפיה בבתי הספר הרוסים היא יציבה ואיתנה. נקודת התוקף היא גם כאן ברציפות ובסיטימאטיות. נפנה את מבטנו עכשיו למצבו של המקצוע בבתי הספר האמריקניים. כאן, כפי שאמרנו, כבש לו מקום המקצוע הכולל של לימודי החברה, והוא גרם ללימוד הגיאוגרפיה הפסד עוד יותר גדול מאשר ללימוד ההיסטוריה. תכנם של לימודי החברה משתנה משנה לשנה, ועל כן אין לומר כי אין הגיאוגרפיה נלמדת באיזה זמן מסויים, אך מאידך גיסא ניתן לקבוע כמעט בוודאות, כי הסיכום הכולל של הזמן המוקדש למקצוע זה הוא מיצער. בדרך כלל אין לימוד סיסטימאטי של גיאוגרפיה לאחר שנה ז', פרט להיותה מקצוע של בחירה בתכנית בית הספר התיכון, ולא יותר מ-7% של תלמידים נזקקים לה. אם נצרף יחד את כל הקטעים והפירושים יעלו בגורלה שנתיים וחצי, ומה חשיבות להן מול שש שנות הלימוד של גיאוגרפיה בבתי הספר הרוסים? ספרי הלימוד לגיאוגרפיה טובים לאין ערוך מהמקראות היסודיות שעליהן דובר לעיל. יש בהן מסירה סיסטימאטית של תוכן מענין, אך ליקויים אחדים גלויים לעין. דרך מקובלת של לימוד גיאוגרפיה היא לתת ידיעות יסודיות מסויימות על מספר

כס של כל אלה בחינוך האמריקאני. אין ספק, כי גם באמריקה זוכים תלמידים רבים להישגים ניכרים בלימודים אלה אחר 12 שנות לימוד, אך לא בית הספר גרם לכך, ולא ספרי הלימוד הנהוגים. ותהא זו טעות לחשוב, כי רק החינוך הרוסי עולה על החינוך האמריקאני: דומה המצב בכל מדינות אירופה המערבית, והרוסי אינו אלא בבו-אה של המסורת החינוכית האירופאית הנועצה בתקופת יקטארינה השנייה. פרט לנטיה המובהקת לאינדוקטרינאציה קומוניסטית, אין בין החינוך הסובייטי ובין החינוך באירופה המערבית ולא כלום. מקובל לחשוב, כי מתוך שההומאניסטיקה דוגלת בחשיבותו של האדם וחופש הפרט, אין הרוסים מחשיבים אותה. ואינו כן. הרוסים משתמשים בה לצרכי אמונתם המדינית, והם עושים זאת בהצלחה לא על ידי זיוף עובדות, כאמור, כי אם על ידי בחירת הומר המתאים לדעותיהם והסברה מכוונת. בספרות, למשל, הם משתמשים בכתביהם של גדולי הסופרים כדי להוכיח, כי במשטר הקאפיטליסטי סבל האדם העובד, הפועל והאכזר, ורק במשטר הקומוניסטי בא על סיפוקו המלא. והוא הדין בדברי הימים. כאן הם מציינים את ההתפתחות ההיסטורית כדרך המובילה מן הפיאודאליזם ומן הקאפיטאליזם בדרך טבעית לקומוניזם המשחרר. מתעוררת השאלה: כלום אין זה ניתן לנו עוד ביתר שאת להוכיח על ידי מיטב הספרות ותולדות העמים, כי דרך ההתפתחות האנושית מוליכה לשחרורו של האדם מכבלי השלטון האוטוריטאטיבי, בה בשעה שהחינוך הרוסי כוונתו ואמצעיו הם לדכא את היחיד ולעשותו כלי ממושמע לשלטון? הם לומדים שפות זרות כדי להשפיע את תורתם על מדינות ועמים. כלום לומדים 18 מיליון רוסים את השפה האנגלית מאהבת אמריקה? והוא הדין בגיאוגראפיה. החינוך האמריקאני לא זנח אמנם לגמרי את הלימודים ההומאניסטיים, כפי שראינו, אבל תכנם ירוד, והגיעה הטעה לעשות בהם שינויים רדיקליים. המהבר חושש כנראה מפני חשדים בנטיות לקומוניזם, והוא שואל כמתנצל: האם יהפכו בתי הספר שלנו את עורם כלפי הקומוניזם, אם יכניסו ספרי לימוד שינקנו לילדינו אוצר מילולי בן 8000 מילים בכיתה ד' במקום ה-1500, שהוא מצליח

מדינות נבחרות, שקוויהן הגיאוגרפיים שונים זו מזו. לדרך זו יש לקרוא בשם „דוגמאות גיאוגרפיות“. אחד הספרים האלה הוא „עולמנו הגדול“, ובו פרקים על: איסלאנדיה, נורווגיה, הולאנד, שוויצאריה, יוון, מצרים, קונגו, אוסטרליה, פיליפינים, חופה של סין, ופרק הנקרא „מאלאסקה עד כף הורן“, הנוגע במאלאסקה, קאליפורניה, אקוואדור, פירו וצ'ילי. הרי שכמה ארצות מן החשובות ביותר לא נזכרו כלל, וקווים גיאוגרפיים חשובים לא דובר בהם כאן, משום שבמקרה אינם תואמים את המדינות שזכרו. דרך שניה, לקויה עוד יותר, מתימרת ללמד גיאוגרפיה בדרך של תחבורה. כאן הכל מקרי, אפיו-די וקטוע. המפות הגיאוגרפיות בספרי הלימוד האמריקנים יפות מהרוסיות, אך הן מפורטות פחות, ומספרן מצומצם.

בסופו של דבר, קשה אמנם להעריך את מידת ידיעותיו של התלמיד האמריקאי בגיאוגרפיה, שהוא עשוי לרכוש מחוץ לספרי הלימוד, אך העובדה, שבתוך כתלי בית הספר הוא מקבל מקסימום של שנתיים וחצי מול שש שנים בבתי הספר הרוסים, מדברת בעד עצמה.

בסוף הפרק ניתן תוכן הלימודים בגיאוגרפיה של ספרי הלימוד הרוסים.

פרק ו'

מסקנות והצעות

מכל האמור נובע, כי מערכת החינוך הסובייטי-טית מקנה לתלמידיה במקצועות ההומאניסטיקה ידע רב לאין ערוך ממה שמקנה מערכת החינוך האמריקאנית לחניכיה. וכל זה בהשפעת ארבעה גורמים: מספר יותר גדול של שנות לימוד לכל מקצוע; רציפות הלימוד והמשכיותו במשך השנים; הקניית יכולת הקריאה הטובה תוך ארבע שנות הלימודים הראשונות, ואחרון אחרון: ספרי לימוד משובחים, שחברו על ידי מומחים. והיפוך-

שלישית הנושאת בחובה חורבן מלא, עתידה ההת-
חרות בין העולם החפשי והקומוניסטי למלא את
הלל העולם כולו, והרי זו חובתו של החינוך הא-
מריקאני להגביר את מקורות האינטלקטואליזם
של המדינה על ידי הרחבת הידע של ילדיה בכל
הלימודים היסודיים.

אין המחבר מתעלם מתרומתו רבת הערך של
החינוך האמריקאני במשך השנים בפיתוח החברה
הדימוקראטית וגידול האזרח החפשי וכן בהספקת
חינוך לעם על כל שדרותיו במידה שלא נעשה
לפניו בשום מקום אחר. אולם מחקרים שונים
מעידים, ומחקר זה אינו אלא אחד מהם, כי חלה
ירידה גדולה בתכניות הלימודים ובספרי הלימוד
הנהוגים, וחולשה זו בתוכן החינוך באה בזמן
הדורש התקפה לעלייה יוצאת מן הרגיל.

לעשות זאת עכשיו* ? וכן אין זו דרישה קומו-
ניסטית לדרוש מן התלמיד לימוד רציני בבית
הספר ובבית, כדי שיכין את עצמו לאזרחות טובה
ומנהיגות פרופיסיונאלית, כפי שהעולם החפשי
תובע בכל פה. התורים האמריקאנים חוששים
לשווא פן יעמיסו על ילדיהם עול לימודים קשה,
כי לפי המצב הקיים הם נהנים ממידה מופרזת
של חופש. אם נצליח להינצל ממלחמת עולם

* הערת המערכת :

הקצוות רחוקים זה מזה עד כדי כך, שאין לראות כאן
מקום להשוואה. אכן 1500 מלים הן אוצר דל, אך מי
יעלה על הדעת את האפשרות הקיצונית השנייה של
קליטת עשרת אלפים מלה בארבע שנים ? ובכל שאר
המקצועות אין להניח, שהתוכנית הנדרשת היא גם
התוכנית הניתנת לביצוע.